

Filmhandledning till *Sebbe*

Svenska kyrkans filmpris 2010

En jury bestående av Tomas Axelson, Tuulikki Koivunen Bylund, Lisbeth Gustafsson och Mikael Ringlander utsåg Svenska kyrkans filmpris 2010 med följande motivering:

”Svenska kyrkans filmpris 2010 går till en existentiellt gripande skildring av en ung människas ultimata ensamhet. Filmen rymmer ett visuellt evangelium om inre styrka som vänder fysisk och psykisk förnedring till uppbrott och framtid. Babak Najafis film *Sebbe* är ett nyanserat drama om en ensamstående mor och hennes son i ett nyfattigt Sverige där vanmakt och explosiv desperation ställer extrema krav på individens överlevnadsinstinkter.”

Efter festivalen träffades sex filmintresserade teologer och präster för att samtala och skriva om filmen under ett knappt dygn. Samtalet böljade mellan vad vi som teologer såg i filmen och vilket som var filmens tilltal till oss. Det som följer är våra spontana reflektioner över hur filmen berörde oss och vilka utmaningar vi uppfattade att den ställer till kyrka och teologi. Syftet med denna text är att uppmuntra till fortsatta samtal, inte att presentera ett facit. Säkert ser ni andra saker i en annan grupp. Startskottet för vårt samtal var de tre grundfrågorna i *Tala film – Tala liv* metodiken: en känsla, en person och en scen. Några särskilt viktiga nycklar är att kunna lyssna, att våga tala personligt och att inte börja med att recensera.

I det första avsnittet, ”Scener, färger och stämningar” presenteras iakttagelser om motiv, teman, scener och karaktärer. I det andra avsnittet, ”Sebbes utmaning till oss”, tar vi ett steg tillbaka och reflekterar över vad filmen har väckt och hur vi vill svara på dess tilltal. Slutligen presenteras några möjliga diskussionsfrågor.

Filmens handling

Filmen utspelar sig i den svenska förorten och handlar om 15-åriga Sebbes vardag. Han lever med en mamma som inte orkar ta hand om honom och med klasskompisar som förnedrar honom. Han tillbringar sin tid på soptippar och bygger en moped av en gammal motorsåg. När mamman gång på gång sviker står han kvar och förlåter. Tills bågaren en dag rinner över.

Scener, färger och stämningar

Blått, rött och svart - Susanne Wigorts Yngvesson

Om ensamhet har en färg så är den förmodligen blå – som i bluesens vemodiga rytm. Sebbe lever i en blå och betonggrå värld där miljonprogrammets slitna fasader speglar människornas inre trötthet. Det är en instängd värld där även de ytorna med öppna landskap är ett *no mans land* – en identitetslös yta utan omsorg. Sebbes och hans mammas värld är brutal och rå. Kylan i miljöerna påverkar mentaliteten och bristen på kommunikation. Det är tyst mellan Sebbe och Eva. Även när de talar så når de oftast inte varandra. De uppehåller dialogen vid livets basbehov: ”Är du hungrig?”, ”Har det hänt nåt?” Alla tycks låsta i en tillvaro av förtryck och kyla. Även förtryckarna själva lever i samma kyla som förstärks av våld och terror. Den blå tonen i filmen är som en februarimorgon i snöslask.

Men det finns två andra toner som bryter det kalla. Den röda jackan och det röda blodet blir varma kontraster som förmedlar ett hopp om en annan tillvaro. Det röda är Sebbes förbindelse till pappan, som han minns med en röd fleece. Det röda är också livet som rinner ut ur hunden som blivit påkörd av bussen som Sebbe åker i. Men jackan är stulen och förknippad med Sebbes skam för mamma. Blodet tillhör en hund som kunde ha blivit en trofast vän, men vars vänskap stannar vid en förlorad möjlighet. Värmen i det röda blir tecken på de förluster Sebbe lever med: pappan och den mystiska hunden.

Den andra tonen som bryter det kalla är svart. Det är Leos svarta hår och hundens svarta päls. Leo (lejonet) och hunden är två outsiders, två bifigurer som passerar i Sebbes liv och som kunde ha kommit att betyda vänskap och omtanke. Leo är den förste vi möter tillsammans med Sebbe efter en lång kameraåkning in i omklädningsrummet. Det finns en omsorg dem emellan som mobbarna förstör. Hunden utlöser en av de få starka känsloutlopp som den något autistiske eller hämmade Sebbe har. Den väntar honom vid fältet i ett ingenmansland och Sebbe springer efter honom så fort han kan för att hinna ifatt. Sebbe jagar den som har jagat hans mamma. Hos Sebbe verkar hunden utlösa en längtan men hos mamman en rädsla. Hunden ”Karo” kan symbolisera den svarta skugga som håller Sebbe och Eva isär. Det är när det svarta dör som Sebbe aktivt förändrar sin tillvaro: han slår ner en man, han liftar med lastbilen, han slänger mopeden från bron och han snor dynamiten. Förlusten av den trofasta hunden utlöser en återhållen vrede som sätter igång en destruktiv spiral.

Den trofasta hunden - Mikael Billemar

Den dysfunktionella relationen mellan Sebbe och hans mamma gestaltas särskilt tydligt i de tre scenerna med den svarta hunden. Hunden dyker upp från ingenstans och ingen tycks äga den. Han kommer och han försvinner. Han verkar varken vara förvildad eller överdrivet tam. Han bara är. Första gången hunden dyker upp följer han efter mamman. Hon känner sig hotad, jagad och springer allt hon kan hem, bort från hunden, in genom porten och snabbt igen med dörren. Andra gången hunden dyker upp är det Sebbe som ser den. Sebbe följer efter den, springer allt han kan för att få tag i den, men hunden

kommer undan och försvinner. Sista gången som hunden dyker upp är när Sebbe är på bussen. Det är mörkt ute och plötsligt kör bussen på något. Det är den svarta hunden! Sebbe sätter sig ner med den blodiga, döende hunden i famnen.

Det är kanske att övertolka filmen, men jag ser hunden som den förtroliga trofasthetens symbol. Jag vill minnas att hunden också haft denna symboliska funktion i den kristna bildkonstens historia. Trofastheten jagar mamman, men hon kan inte hantera den, utan blir snarast livrädd för dess krav. Sebbe söker trofastheten, den trygga relationen, men den glider hela tiden undan. Slutligen mynnar filmen ut i relationens död. Mamman kan inte ta hand om Sebbe och Sebbe inser att mamman inte klarar av att relatera till honom. Separationen är ett faktum, en form av död.

Kan man härda ut i detta? Kan man få kraft att leva vidare? Uppenbarligen kan man det, eftersom Sebbe väljer att inte begå självmord, inte kasta sig framför tåget, inte hoppa från bron, inte spränga sig i luften, vilket han skulle kunna ha gjort. Vid vart och ett av de tillfällena i filmen när Sebbe ser ut att balansera på gränsen till självmordet, tänker jag, ”nu gör han det”. Men han gör det inte. Varför gör han inte det? Han väljer att vara kvar här på jorden, i sin till synes omöjliga och hopplösa existens. Kanske är detta ett hopp trots allt? Så länge livet fortsätter finns hoppet om att livet är möjligt.

I slutscenen ser vi Sebbe som passagerare i en långtradare, med huvudet hängandes ut genom vindrutan och håret fladdrande i vinden genom det färgglada landskapet, på resa bort från den dysfunktionella modern. Vi ser när han kastar bort guldblocken med bilden på den frånvarande fadern. Kanske är denna slutscen just en sinnebild för hoppet och möjligheten trots allt. Så länge det finns liv finns det hopp om att livet är möjligt.

Det obarmhertiga ljuset - Lisa Pettersson Härdne

Sebbe lever i det urblekta och osedda, det av politiker för länge sedan glömda. I det obarmhertiga vita ljuset, i vinden som ständigt letar sig in innanför jackan som inte går att stänga, formas en känsla av oundviklighet. Rörelsen är en rörelse i cirklar, kring det oundvikliga. Handlar det om överlevnad, vilja eller agens? För mig är frågan öppen och jag som ser Sebbe väljer min tolkning utifrån mina egna erfarenheter.

Vad är styrka och vad är människodjurets instinkt att ducka och anpassa sig, till exempelvis genom att vänta in sina mobbares rökpaus innan jag går in. Är detta vilja till liv? Är viljan till liv i sig själv ett hopp?

Jag övermannas av en stark känsla av hopplöshet och uppgivenhet. De på vuxna tömda korridorerna. De vindpinade broarna. Trappuppgångens fulhet. Varför får vi se detta? Dessa tusentals Sebbe som lever i dessa tusentals lägenheter. Plötsligt ser vi in där, in i det som är så skuldbelagt och skamligt. Vilket ansvar har jag som tittare? Att se detta när det händer utanför filmduken, att agera, eller bara att låta mig genomsköljas av känslorna? Blir inte det en form av turism i misären?

En liten autistisk värld - Håkan Holmlund

Sebbes värld är liten. De få arenor han har tillgång till är i bästa fall befolkade med likgiltighet, i sämsta fall med fientlighet. Utsatthet är ett alldeles för svagt ord för att beskriva Sebbes läge. Han är hudflängd, han är ett enda öppet sår, var han än befinner

sig. Ändå håller han ihop – och det är kanske filmens kärna. Mobbarna kommer inte åt honom i grunden. Inte heller hans mamma som iscensätter sina svek med ett obönhörligt upprepningstvång.

Sebbes strategier för att överleva är mycket begränsade: att närmast autistiskt stänga av omgivningen och ändå gå ur sin bubbla när han måste. Visst är priset ofantligt högt när han går där, hela tiden nära gråten men nästan aldrig gråter. Men det är ändå den väg som fungerar, just då.

Islossningen för de frusna känslorna inträffar aldrig i filmen. Ändå finns det en svag glimt av förändring i Sebbes liv. Två gånger liftar han med en långtradarchaufför. Första gången får vi se att han måste stiga av efter en kort åktur. Andra gången ser vi hur han åker vidare. Kanske vände han tillbaka den gången också. Men han kommer att göra fler försök.

Mopedcykeln – Jonas Ideström

Sebbe söker sig återkommande till ingenmansland – sopstationen, grustaget. I inledningen hittar han en motorsåg som han tar med sig hem. I flera scener får vi sedan se hur han sitter i sitt rum och mekar med motorsågen. Han lagar motorn, sätter den på cykeln och gör en egen moped. Under alla lamporna är han i sin egen värld. Där skapar han – och får en slags fristad.

Scenen när Sebbe för första gången prövar mopedcykeln är ett av få tillfällen av närhet mellan mor och son. Den blir ett konkret uttryck för kreativitet och kraft mitt i utsattheten. Sebbe bygger handgripligen sin egen dröm, den dröm hans mamma inte kan hjälpa honom att förverkliga. På hans födelsedag tvingar mamman Sebbe att lämna tillbaka den enda present han fått – från mobbarens mamma. När hon frågar Sebbe vad han önskar sig svarar han först – en moped – för att i nästa stund säga att han inte önskar sig något. Det är som om han vet att hans mamma inte kan förverkliga hans drömmar.

Mamman lovar Sebbe en present. I den gemensamma tvättstugan stjälar hon en kvarlämnad jacka och ger den till Sebbe. I skolan visar det sig att jackan tillhör mobbaren. I det tumult som uppstår går jackan sönder. Vid ett senare tillfälle söker Sebbe upp sin mobbare hemma i bostadshuset och erbjuder honom det enda han äger – mopedcykeln – som ersättning för jackan. Mobbaren tar inte emot den.

Mopeden finns med när Sebbe flyr från skolan eller hemmet. Efter en scen där hans mamma kört ut honom och talat om för honom att hon inte vill ha honom i sitt liv åker han till en hög bro och står länge lutad mot räcket. Slutligen slänger han sin mopedcykel ner i vattnet. Vad är det egentligen han slänger i vattnet? Sin handgjorda dröm? Eller en livslögn? (Det var ingen moped, det var en cykel!) Är det hoppet han slänger över räcket – vad tjänar det till att försöka skapa något när inget förändras? Och samtidigt - slänger han mopedcykeln i vattnet istället för att själv hoppa? I filmens sista scen slänger han en också amulett med bilder på sin far. Är detta början på en frigörelse eller tvärtom – stänger han ytterligare in sig i sin egen utsatthet?

Rummet där Sebbe mekar har han skapat själv. Det är barnets rum, som han försöker skydda från intrång. Där har han också en bild på sig själv och sin mor – en lycklig bild.

Rummet blir ett trasigt Edens lustgård – en livmoder – eller kanske ett försök att upprätthålla eller skapa ett sådant. När modern kör ut honom ur lägenheten och säger att hon inte vill ha honom i sitt liv slänger hon också ut hans saker ur fönstret. Detta blir början på en process som innebär att han tvingas ut ur sin lustgård, men kanske också ur sitt trasiga förhållande till modern. Är utdrivandet i själva verket en andra födelse, en förlossning?

Sebbes utmaning till oss

Att vara närvarande i livsvillkoren - Susanne Wigorts Yngvesson

Ingenstans i filmen antyds kyrkans närvaro. Inte heller formuleras en frånvaro eller ett tydligt motstånd. Det finns ingen efterfrågan över huvud taget efter en konfessionell kyrka. Sebbes värld är på det sättet sekulär, berövad all form av tro och ideologi.

Men det finns ett existentiellt behov som är bottenlöst. Det finns längtan efter mening som alla tycks ha svårt att formulera. Det finns ingen poesi, ingen skönhet, inga gemensamma drömmar att förhålla sig till. Om en lycka har funnits så finns den i historien, i fotografier och fantasier. I en sådan miljö kan en utmaning till teologin vara att hitta in med ett språk, med ett förhållningssätt som är meningsfullt. Det lilla stråk av kultur som finns i filmen är lärarinnan som vill att eleverna ska läsa *Fröken Julie* av Strindberg. Men hans språk och berättelse är inte existentiellt relevant för dem. Karaktärerna ställer inga meningsfrågor, men i deras handlingar finns ett sökande. Sebbe frågar varför mamman har gömt bilden av pappan för honom. Det är en fråga om vem han egentligen är. Han längtar men vet inte vad han behöver. Teologin har berättelser om tomhet och en erfarenhet av reflektioner om utsatthet och förtryck som kan bli ett språk för den som delar samma erfarenhet.

Luther formulerar ”Om du tror, äger du allt. Om du inte tror, går du miste om allt”. Det är slående hur Sebbes värld präglas av frånvaro av tro och tillit. Det finns öppningar men ingen tycks ha kraft att bryta sig ur sitt fångelse. Kanske är det det som händer i slutet när Sebbe reser bort med lastbilen i det ljusa och nu gröna landskapet? Kanske han vågar tro när han slänger berlocken, den sista fysiska kopplingen till sitt förflutna. Men han tror i så fall utan kyrkans hjälp. Han har hittat vägen genom att själv ta steget och bryta sig loss. Omständigheter har lett honom dit.

Hur kommunicerar man teologi för dem som inte frågar efter den men som möjligen behöver den? Ska teologin finnas tillhands som ett tecken när människor frågar efter den? En jourhavande kyrka i en kylig värld? Eller ska teologin och kyrkan aktivt tränga sig in i dessa utsatta miljöer för att skapa möjligheter till öppningar i en mörk och förtryckande värld? Det är en svår balansgång mellan att å ena sidan finnas som en reell möjlighet, och å andra sidan undvika att bli en teologi och kyrka som är konstruerad för att kundorientera evangeliet. Teologin och kyrkan möter människor först när den befinner sig mitt i livsvillkoren.

Att berätta om det vi ser – Håkan Holmlund

Filmen skriker efter närvaro, efter att bli sedd. Kyrkan finns inte så sällan i sådana här situationer – ofta är kyrkan det som finns kvar när andra samhällsinstitutioner som skola och socialtjänst har gett upp. Att finnas där det är som värst är ett självklart kyrkligt uppdrag. Hur detta sker i praktiken kan verkligen diskuteras – men det sker.

Men det är också viktigt att högt berätta om vad vi ser, där vi är. Då kan den individuella nöden lyftas till ett samhällsperspektiv. Kyrkan brister ofta i att vara en profetisk röst i dessa eländessammanhang, trots all kunskap och erfarenhet.

Uppmaning till teologisk självkritik – Lisa Pettersson Hårdne

Ställer Sebbe frågor till teologin? Sebbe spottar ut något som fastnat, något som känns smutsigt, något som ger mig en bismak av otillräcklighet. Är det ett medmänskligt svar som krävs eller ett teologiskt? Kan man skilja dem åt? Utmanar Sebbe till teologisk självkritik av tendensen att skapa teologi av teorier som aldrig omfattar sådana som Sebbe? Eller kan teologin ge tröst och lindring in i Sebbes liv? Blir lidandet uthärdligt genom tanken på ett liv bortom detta? Viljan till sådana läsningar riskerar att fungera förenklande och förminska både teologin och Sebbes historia.

Sebbe utmanar till reflektion kring våra koncept av försoning, hopp, lidande och synd. Varje teologi som inte skapar utrymme för ansvarstagande, erkännande av skuld, öppenhet inför livets skörhet och samtidiga styrka, behov av försoning i någon form tystnar inför Sebbe. Filmen låter oss inte vila i att vi kan applicera en teologisktoreflekterad modell. Sebbe oroar, slingrar sig ur våra enkla modeller genom den oförlösta ilskan, den brustna relationen mellan mor och son som delvis är ett vuxenblivande för de båda, delvis är den totala misärens brännpunkt.

Sebbe bultar på dörren till sitt hem, men det är inte hans hem längre. Den känslan av utanförskap är något som teologin måste hantera eftersom teologin själv i sin dubbelhet både skapar stängda dörrar och vill öppna dem.

Vad kan teologin erbjuda? Jag värjer mig för att se Sebbes vilja till liv som något befriande, som ett hopp vi kan sätta vår lit till när skammen och smärtan känns fysisk även för oss som tittar. Måste teologin erbjuda hopp? I mötet med Sebbe söker jag en teologi som bekräftar livets sårighet och känslan av meningslöshet (som inte byts i förtröstan av slutscenens popmusik när Sebbe är på väg bort). Vändningen till något gott kommer inte i filmen utan bygger på vår fortsatta tolkningshandling – vårt tolkningsansvar - när skärmen har slocknat.

Bortom en billig frälsning - Jonas Idestrom

Sebbe tvingar oss att se bortom en billig frälsning. Frälsning är aldrig bara något existentiellt eller individuellt, utan alltid i någon mening också något socialt och politiskt. Skapelse-teologiska teorier erbjuder i sammanhanget ingen väg ut. Utmaningen för kyrkan blir att skapa rum där guds befriande berättelse kan förkroppsligas. Hur kan kyrkan som sårad och korsfäst kropp finnas i en sådan verklighet? Hur kan Guds berättelse få möta Sebbes berättelse? Som församling och kyrka kan filmen hjälpa oss att se livets långfredag – i Sebbes utsatthet anar vi något av korsets verklighet. Genom att följa Sebbe och hans

mor vandrar vi in i en verklighet som inte är främmande för evangeliets Gud i Kristus. I filmen synliggörs på ett smärtsamt sätt de offer- och förövarstrukturer som vi föds in i. Arvssynden.

Hur kan vi vara Kristi korsfästa kropp? Hur kan kyrkan finnas i en sådan verklighet? Genom att vara närvarande också i förorten, i det fysiska rummet. Men inte som den uppfostrande paternalistiska välgöraren – utan just som Kristi kropp. En kropp som i sin närvaro inte kan upprätthålla några tydliga gränser mellan vi och dem. Eftersom vi i en sådan som Sebba möter Kristus själv finns ingen möjlighet för oss att döma. Däremot blir vi delaktiga i ansvaret att låta oss förvandlas och på så sätt också låta situationen förvandlas.

Som kyrka behöver vi dessa berättelser för att förstå vår egen berättelse. Vi äger inte Guds berättelse – den äger oss. Filmen tvingar oss att se och ana den utsatthet vi alla befinner oss i – teologin kan aldrig erbjuda en förklaring eller åskådning som tar bort detta. Men den kan erbjuda ett sätt att leva i en sådan värld.

Att känna med och känna igen – Mikael Billemar

Vad kan jag göra från min position framför filmduken förutom att känna med? Detta kan ju tyckas vara en till intet förpliktigande och ganska bekvämt passivt socialpornografisk godhjärtad-turist-i-eländet inställning. Men jag tror inte att det behöver vara så. Känna med kan stärka vår blick för att känna igen. Kanske känna igen samma, eller åtminstone liknande, smärta och svärta i de människor jag möter, i mitt arbete, i kyrkan, på krogen, dagligen, månatligen, år efter år, eftersom det är så här som livet faktiskt också kan se ut.

Men också detta igenkännande är smärtsamt, för någonstans vet jag, att det enda som kanske finns att gripa tag om i denna situation är det hopplösa och tröstlösa uthärdandet. Jag kan inte se någon annan tröst i filmen, inget annat hopp, än uthärdandet, till synes utan anledning, till synes utan förväntan, i en omöjlig situation.

Men kanske är det också en fördold form av hopp. Guds närvaro i frånvaron, i Guds döden, i denna Guds förgätna avkrok i den mänskliga existensen, där Guds avbild kränks, där barnet förnedras av sin förnedrade moder, där fadern är frånvarande, men ändå närvarande som ett stort tomt hål, där alla tittar konstigt på en, vänder sig bort, och där nästan varje ord är ett ord som bryter ner. Kan man härda ut i detta? Kan man få kraft att leva vidare, i detta?

Produktionsuppgifter

Sverige 2010

Regi och manus: Babak Najafi

Foto: Simon Pramsten

I rollerna: Sebastian Hiort af Ornäs, Eva Melander, Kenny Wählbrink, Emil Kadeby m fl

Längd: 83 min

Distribution: SF

Diskussionsfrågor

- Ljuset spelar en viktig roll i filmen. Hur förändras ljuset och vilken betydelse har dessa förändringar?
- Den svarta hunden introducerar ett sagomotiv i ett till stora delar realistiskt berättat drama. Vad representerar hunden och vad väcker den hos dig?
- *Sebbe* tecknar ett nyfattigt Sverige där människorna också är produkter av en trång och destruktiv miljö. Hur kan man tala om ansvar när förövaren (mamman, klasskamraterna) också är offer?
- Regissören Babak Najafi har i en intervju sagt att *Sebbe* är en film om klass. I vilken utsträckning uppfattar du *Sebbe* som en politisk film?
- Relationen mellan den otillräckliga modern och den självupppoffrande sonen är filmens smärtcentrum. Hur uppfattar du detta maktförhållande? Och vilken roll spelar den intensivt frånvarande fadern?
- Skildrar *Sebbe* ett permanent tillstånd av elände eller sker det en utveckling genom filmen? Lyckas *Sebbe* ta sig vidare på slutet? Är slutscenen hoppfull eller inte?
- *Sebbe* beskriver en verklighet där kyrkan är helt frånvarande. Vari består filmens utmaning till kyrka och teologi? Finns det en spänning mellan att se lidandet och att erbjuda tröst? Hur undviker kyrkan att tillhandahålla ”billig frälsning” i situationer som denna?
- Uppfattar du att *Sebbe* rymmer ett ”visuellt evangelium”? Varför eller varför inte?

Skribenter

Mikael Billemar är präst och krogmusiker i Motala. Han har skrivit en prästmötesavhandling för Visby stift (1997) om bildtolkning och trostolkning. Han föreläser om hårdrock och religion.

Håkan Holmlund är präst i Stockholm, tidigare journalist och bl a kulturrapportör på Sveriges Radio och SVT. Han har representerat Svenska kyrkan i den ekumeniska juryn vid nordiska filmdagarna i Luebeck 2008.

Lisa Pettersson Härdne är doktorand i systematisk teologi med livsåskådningsforskning vid teologiska institutionen i Uppsala. Hon skriver avhandling om kulturteologibegreppet med särskild inriktning mot film.

Jonas Idestrom är präst i Vallentuna och disputerade 2009 i kyrkovetenskap på en avhandling om lokal kyrklig identitet.

Susanne Wigorts Yngvesson är lektor i etik vid Teologiska högskolan i Stockholm. Hon undervisar om film och teologi och är aktiv som kulturskribent i Kyrkans tidning och Svenska Dagbladet.

Redaktör

Mikael Larsson är handläggare för kulturfrågor vid kyrkokansliet i Uppsala med särskilt ansvar för filmarbetet. Han stod värd för samtalet och har redigerat detta material.